

ARS APODEMICA ALEBO UMENIE CESTOVAŤ

Cestovanie patrilo od nepamäti k dôležitým činnostiam ľudí. Nebola to len túžba za dobrodružstvom, ktorá ich viedla, ale aj snaha o spoznávanie pre nich neznámeho sveta. Cestovanie v období novoveku sa posunulo z roviny objavovania sveta a dosiahlo novú dimenziu s cieľom predstaviť a priblížiť svet jednotlivcom. Táto pútavá téma sa stala predmetom záujmu v rámci grantového projektu kolektívu vedeckých pracovníkov pod vedením Viliama Čičaja (Historický ústav SAV). Dňa 31. mája 2017 sa konal v Bratislave workshop s názvom *Ars apodemica alebo umenie cestovať*, na ktorom viacerí členovia projektu, ale aj ďalší odborníci z rôznych pracovísk prezentovali výsledky svojich niekoľkoročných výskumov.

Seminár otvoril príhovorom V. Čičaj, v ktorom zhrnul nielen činnosť a výsledky doterajšej činnosti jeho „pracovnej skupiny“, ale načrtnol aj možnosti ďalšieho výskumu cestovateľskej problematiky a vízie do budúcnosti. Vo svojom úvodnom vystúpení predstavil novovzniknutý literárny žáner – apodemickú literatúru, jej rozdiely oproti cestopisom a všeobecnú premenu komunikačných prostriedkov v období novoveku. Výsledky svojho výskumu ohľadom organizácie a pedagogického dozoru študijných ciest uhorských aristokratov v ranom novoveku prezentovala vo svojom príspevku Diana Duchoňová (Historický ústav SAV). Okrem sprievodu mladých aristokratov na študijných cestách načrtnula aj osobný profil „dozorcov“, ich autoritu a ekonomický profit z danej funkcie. Všimla si aj otázky ich postavenia v konfliktoch dieťa – rodič či v sporoch s deťmi a rodičmi. *Leidenský skicár* ako formu cestopisnej literatúry predstavil Michal Bada (Historický ústav SAV). Okrem iného zdôraznil dôležitosť skicára ako významného zdroja informácií o živote ranonovovekej mestskej spoločnosti, architektúre, urbanizmu, ale aj každodennosti strednej Európy a Balkánu. Príspevok o forme a obsahu cestopisného žánru v humanistickej latinskej spisbe predstavila Eva Frimmová (Historický ústav SAV). Konkrétne vychádzala z troch cestopisov vo vzťahu k Slovensku – z Bartoliniho diela *Odeporicon* (Viedeň, 1515), Rubigallovho *Hodoeporicon itineris Constantinopolitani* (Wittenberg, 1544) a z Frölichových rozsiahlych spisov *Medulla geographiae practicae* (Bardejov, 1633) a *Bibliothecae, seu cynosurae pregrinantium...* (Ulm, 1643 – 1644). Anna Fundárková (Historický ústav SAV) oboznámila prítomných s *grandtouro*m Františka Pálffyho. Na základe analýzy korešpondencie poskytla kuloárny pohľad na študijnú cestu a vzdelávanie mladého šľachtica. Zároveň sa zamýšľala nad významom jeho rozsiahlej študijnej cesty z pohľadu jeho budúcej kariéry. Príspevok na tému propagácie a propagandy (ne)dobrovoľného cestovania medzi Československom a Maďarskom a jeho (ne)efektívnosti predniesla Lucia Heldáková (Centrum spoločenských a psychologických vied SAV). Tomáš Janura (Historický ústav SAV) referoval o ceste Ladislava Radvanského na korunováciu Márie Terézie do Prahy. Hoci slávnosti na takejto pompéznej úrovni neboli každodennosťou pre predstaviteľov stoličnej šľachty, Radvanský priebehu samotnej korunovácie a oslavy narodením Márie Terézie nevenoval primeranú pozornosť, skôr sa sústredil na zachytenie jej prejavov vďaka Uhrom za pomoc panovníckemu dvoru. Daniela Kodajová (Historický ústav SAV) predstavila cestovateľské zážitky z náboženských pútí v 19. storočí. Poukázala na premenu púte na poznávací pobyt, ktorý bol oproti predchádzajúcemu obdobiu komfortnejší aj vďaka železnici a sieti ubytovacích zariadení. Možnosti výskumu fenoménu cestovania a *oral history* prezentovala Klára Kohoutová (Centrum spoločenských a psychologických vied SAV). V príspevku upozornila na rozdiel vo výskume spomienok na cestovanie pred rokom 1989 a po ňom. Zaujímavý bol príspevok o ceste z Benátok do Jeruzalema a porovnanie s dielom *Commentariolus de arte*

apodemica seu vera peregrinandi ratione, ktorý predniesla Klára Komorová (Slovenská národná knižnica). Montanistickým apodemikám 17. a 18. storočia sa venoval Peter Konečný (Historický ústav SAV). Cieľom jeho príspevku bola analýza apodemických návodov pre cestujúcich učencov a montanistov po európskych banských revíroch a zistiť inšpiračné zdroje tohto špecifického druhu cestopisnej literatúry. Eva Kowalská (Historický ústav SAV) predniesla príspevok o prínose Franza Raffelspergea k rozvoju cestovania a komunikácie. Zdôraznila ťažisko jeho záujmov, ktoré spočívalo v modernizácii pošty ako motoru komunikačnej revolúcie a významnej verejnej služby občanom. Prácu Martina Szepesi Csombora o rozmanitosti Európy na prahu 17. storočia predstavila Tünde Lengyelová (Historický ústav SAV). Zdôraznila jedinečnosť jeho práce, ktorá predstavuje čitateľovi nielen objektívne fakty o živote ranonovovekej Európy, ale aj subjektívne dojmy dobovej spoločnosti. Rastislav Molda (Slovenský historický ústav Matice slovenskej) sa vo svojom príspevku zaoberal témou cestovateľskej aktivity národovcov v „dlhom“ storočí. Zdôraznil, že cestopisnú literatúru tohto obdobia možno považovať nielen za prezentovanie ideí národného hnutia, ale poskytuje aj priestor na sociálnu kritiku a politickú agitáciu. Posledný príspevok predniesla Blanka Szeghyová (Historický ústav SAV) s názvom *Uhorský Symplicissimus v Košiciach: sonda do archívnych fondov*. Cieľom jej príspevku bolo preskúmať, do akej miery archívne pramene v Košiciach korešpondujú s udalosťami, ktoré sa spomínajú v cestopisnom románe zo 17. storočia, či mali aj nejaký reálny základ.

Počas vedeckého seminára odznela aj inšpirujúca diskusia, kde sa jednotlivé témy dopĺňali o ďalšie vzájomné poznatky. Organizátori plánujú publikovať príspevky, ktoré odzneli na seminári v *Historických štúdiách* už tento rok.

Diana Duchoňová

VEDECKÁ KONFERENCIA STREDOVEKÉ MESTO A JEHO OBYVATELIA

Historický ústav Slovenskej akadémie vied zorganizoval v dňoch 21. – 22. júna 2017 v Bratislave vedeckú konferenciu o stredovekých mestách a ich obyvateľoch. Podujatie otvoril vedúci Oddelenia najstarších dejín HÚ SAV Martin Štefánik. V úvodnej prednáške stručne zhodnotil vývoj v stredovekých mestách na Slovensku. Až jedna tretina uhorských miest sa nachádzala na území dnešného Slovenska. Arpádovské obdobie bolo obdobím zakladania miest na kráľovskej pôde, Anjouvci podporovali mestá potvrdzovaním ich výsad a za kráľa Mateja Korvína nastala stabilizácia pomerov, hoci niektoré kráľovské mestá sa dostali do zemepánskych rúk.

Stredoveké mestá na západnom Slovensku a etnicita ich obyvateľstva tvorili ústrednú tému prednášky Jána Lukačku. Hustota obyvateľstva bola na uvedenom území veľká, v Nitrianskej stolici je doložených až 450 sídiel. Nitra ležala na križovatke ciest, ale kvôli panstvu Matúša Čáka a požiarom nastal regres v jej vývoji. Lukačka sa ďalej venoval aj formovaniu Hlohovca, Topoľčian, Trnavy, Prievidze a Skalice. Vladimír Rábik sa zamerával na *Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestskú societu*. Ideálny stav slobôd v cirkevnej oblasti predstavovalo vyňatie farnosti spod právomoci archidiakona a jej priame podriadenie biskupovi, právo na desiatok a slobodná voľba farára. Zahusťovala sa tak farská sieť a zároveň to bolo aj ekonomicky výhodné pre mestá. Patronátne právo zabezpečovalo magistrátom aj kontrolu nad farskými výdavkami a príjmami, slobodnú voľbu nielen farárov, ale aj národnostných kazateľov, kaplánov, organistov, zvonárov, rectorov, správcov oltárov či oltárnictiev. Martin Štefánik vystúpil s referátom *Daňový súpis stredovekého mesta: možnosti a limity jeho interpretácie na príklade Kremnice v polovici 15. storočia*. Stredoslovenské banské mestá od roku 1424 patrili kráľovným. Kremnica má zachovaných zo stredoveku deväť daňových súpisov, v ktorých sú zaznamenané nemecké toponymy ulíc. Štefánik sa podrobne venoval osudom podnikateľa a kupca Stanka Vilhelmoviča.

Aspekty spolužitia medzi stredovekými banskobystrickými mešťanmi a šľachtou analyzovala Mária Ďurková. Šľachtici usadení v meste sa stále snažili udržať svoje práva aj v mestách, čo viedlo k zdĺhavým sporom. Mešťania sa naopak usilovali o nobilitáciu. Zaujímavé vzťahy mali predstavitelia nižšej šľachty z okolia Banskej Bystrice s mešťanmi, ktorí mali majetky na okolí a známe sú aj manželstvá medzi oboma vrstvami. Martin Oravec sa snažil odpovedať na otázku: *Luxus v meste: šľachta či mešťania?* Luxus znamená naplnenie túžob človeka, nie jeho potrieb, pričom je to aj symbol moci a nadmerného bohatstva. Z 13. a 14. storočia je málo zachovaných prameňov o luxuse mešťanstva. Obmedzenú výpovednú hodnotu majú naratívne diela, ale vďaka archeologickým nálezom z mestských sídiel sa dozvedáme aj o luxuse v mestách. V diskusii sa upozornilo na protiluxusné zákony, uplatnenie práva slobodnej voľby farára v Uhorsku ako jedinej krajine v Európe či množstvo zmiešaných manželstiev medzi mešťanmi a šľachticmi v Poľsku.

Juraj Hrica prezentoval problém Rímskeho urbanizmu na strednom Dunaji – sídliská či mestá? Rímske mesto charakterizoval ako autonómiu s vlastným úradníctvom a poľnohospodárskym zázemím na majetkoch mešťanov v okolí. Osvetlil dva spôsoby zakladania rímskych miest, tzv. *municipium* a *colonia*. Mestské sídla vznikli splynutím viacerých osád alebo boli zakladané na zelenej lúke. V Panónii boli nositeľom romanizácie rímske légie a mestá vznikali pri vojenských táboroch. *Hrady, podhradia a trhy v období Veľkej Moravy a začínajúceho Uhorska: predchodcovia stredovekých miest* bol názov prednášky Jána Steinhübla. Poskytol prehľad o prameňoch, v ktorých sú zmienené trhy a diaľkový obchod v strednej Európe. Po zániku Veľkej Moravy sa centrom obchodu stala Praha, neskôr mali dôležité postavenie Ostrihom, Bratislava a Nitra. Spoločnými znakmi trhov v týchto mestách je existencia hradu, podhradia, mincovne a prítomnosť židovskej komunity. V diskusii sa preberala otázka trasy starej jantárovej cesty a obchod so slovanskými otrokmi, ktorý síce mali v rukách židia, ale boli len sprostredkovateľmi, pretože v španielskej Cordobe ich nakupovali moslimskí obchodníci pre Orient.

Martin Nodl oboznámil auditórium s *Populačnou nesebestačnosťou stredovekého mesta na príklade západočeského Stríbra v 14. a 15. storočí*. V období rokov 1380 – 1420 má Stríbro zachovaných až 70 daňových kníh a 3 trhové knihy, no chýbajú daňové súpisys z rokov 1393 – 1401. V 15. storočí kvôli morovým epidémiám a klesajúcej migrácie z vidieka do miest nastal demografický pokles. Zmena obyvateľstva v mestách bola veľmi dynamická, obyvatelia sa mnoho sťahovali. Peter Labanc predostrel svoje *Nové úvahy o počiatkoch Gelnického banského okruhu*. Overil teóriu Branislava Varsika o osídlení Gelnice Nemcami pred rokom 1200. V 13. storočí boli na Spiši len dve výsadné farnosti, ktoré nepodliehali spišskému prepoštolovi, ale priamo ostrihorskému arcibiskupovi, a to v Gelnici a Spišských Vlachoch. Podľa P. Labanca to bolo z toho dôvodu, že farnosti v týchto mestách vznikli ešte pred založením Spišského prepoštolstva, čím potvrdil Varsikovu teóriu. Diskutovalo sa o tzv. zhostných listoch známych z oblasti Nemecka, Čiech či Poľska. Keď sa usadil v meste nový obyvateľ, z predchádzajúceho bydliska musel doniesť tento list o svojom pôvode. Marcela Domenová sa zamýšľala nad *Prešovom a jeho obyvateľmi na prelome stredoveku a novoveku*. Vychádzala z daňových súpisov zachovaných v rokoch 1490 – 1540. Postupne informovala o prešovských richtároch, pisároch, prisázných, členoch vonkajšej rady, učiteľoch, pôvode a zamestnaní novoprijatých obyvateľov. Dokázala rekonštruovať, do čoho investovalo mesto v danom období. Bola to predovšetkým obrana, oprava hradieb, nákup vína a vinogradov. *Kontakty Bubekovcov s gemerskými mestami a mestečkami (k otázke vzťahu šľachtických zemepánov so stredovekými mestami)* dominovali v referáte Moniky Tihányovej. Bubekovci zakladali na svojich majetkoch, ktoré boli bohaté na ložiská rúd, dediny podľa nemeckého práva. Vplyv Bubekovcov na mestá však nebol pozitívny – stali sa vlastníckmi Dobšinej a Štítnika, ktorý pôvodne vlastnili páni zo Štítnika, atakovali Rožňavu ostrihorského arcibiskupa a Smolník priviedli do úpadku. Pavol Hudáček pripravil prednášku s názvom *Boli Nemci v Bardejove už v 13. storočí? K listine z roku 1247, cistercitom a nemeckým hosťom z Prešova*. Podľa P. Hudáčka sa nemeckí hostia

z Prešova usadili v dnešnej Bardejovskej Novej Vsi pred vpádom Mongolov a susedili s bardejovskými cisterciťmi. Títo Nemci potom odišli z tzv. *Nova Villa* niekedy pred rokom 1261 alebo ich kráľ presídlil do Bardejova.

V priebehu dvoch dní odznelo na vedeckej konferencii o stredovekom meste a jeho obyvateľoch 12 odborných prednášok, o ktorých sa diskutovalo verejne i v kuloároch. Dva príspevky neodznali z dôvodu neúčasti prednášajúcich, ale verím, že i tieto budú uverejnené v zborníku z podujatia.

Henrieta Žažová

ODBORNÁ KONFERENCIA *DEJINY ARCHÍVOV – ARCHÍVY DEJÍN*

V Regionálnom múzeu v Mojmirovciach sa v dňoch 19. a 20. septembra 2017 uskutočnila odborná konferencia s medzinárodnou účasťou venovaná problematike dejín archívov a archívniectva, ktorú usporiadalo Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Nitre pri príležitosti 20. výročia otvorenia Štátneho archívu v Nitre v nových účelových priestoroch v Ivanke pri Nitre.

Po úvodných príhovoroch riaditeľa archívu Petra Keresteša a starostu obce Martina Palku nasledoval prvý blok príspevkov, ktorý otvorila Veronika Nováková (Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa) referátom *o Archívoch na Slovensku v medzivojnovom období*. Archívy v tomto období nejstvovali ako verejné inštitúcie, chýbal centrálny archív, ktorý bol pred rokom 1918 v Budapešti. Z dotazníkovej akcie v roku 1928 vyplynulo, že na Slovensku sa nachádzajú archívy miest, žúp, hodnoverných miest a kláštorov, ako aj rodové archívy panstiev, ktoré boli zmapované v rokoch 1934 – 1935. V medzivojnovom období sa nepodarilo vytvoriť jednotnú sieť archívov aj z toho dôvodu, že o kompetencie sa hlásilo ministerstvo vnútra aj ministerstvo školstva a národnej osvety. České archívniectvo v období od rozdelenia Československa (1992 – 2017) sumarizoval Daniel Doležal (Štátny oblastný archív v Prahe). Dospel k záveru, že počet archívárov sa síce zdvojnásobil na 2 000, ale finančne je archívniectvo poddimenzované. Roku 1992 bola vypracovaná koncepcia na riešenie priestorových problémov a postavené nové budovy pre archívy. Roku 2004 vyšiel nový archívny zákon, ktorý bol mnohokrát novelizovaný a v súčasnosti sa pripravuje nová koncepcia rozvoja českého archívniectva. V oblasti metodiky je české archívniectvo stabilizované, ale materiálne slabo zabezpečené a elektronické archívniectvo je nejednotné (existuje 8 systémov). *Pôdohospodársky archív – dedičstvo, z ktorého čerpáme dnes* znel názov referátu Daniely Tvrdoňovej (Slovenský národný archív). Nariadenie o vzniku Pôdohospodárskeho archívu vyšlo v roku 1947, ale až nasledujúci rok bol zriadený Pôdohospodársky archív a 8 jeho oblastných pobočiek s archívnymi strediskami. Ich hlavnou úlohou bolo zhromažďovanie archívneho materiálu, ktorého sa do roku 1956 sústredilo 12 680 bm. Roku 1956 bol podľa nariadenia z roku 1954 Pôdohospodársky archív začlenený do ústredného archívu. Csongor Vass z Arcibiskupského a kapitúlskeho archívu v rumunskej Albe Iulii predstavil *Krátke dejiny archívov rímskokatolíckej cirkvi v Sedmohradsku*. Sedmohradské biskupstvo so sídlom v Albe Iulii bolo založené ešte v roku 1009 Štefanom I. Pri kapitule jestvovalo aj hodnoverné miesto, a tak súčasný archív uchováva množstvo stredovekých listín, novovekých matrik, kánonických vizitácií a ďalších písomností, z ktorých časť je už zdigitalizovaná a prístupná na stránke leveltar.romkat.ro. *Archívna rozluka po roku 1945 medzi Maďarskom a Československom* tvorila ústrednú tému prednášky Richarda Pavloviča (Štátny archív v Košiciach). Roku 1945 vznikol Zbor pre reštitúcie, ktorého členom bol aj V. Jankovič, M. Jeršová-Opočenská, D. Rapant. Vytvorili tzv. Pamätný spis, ktorý obsahoval nielen zoznam žiadaných materiálov z Maďarska, ale aj dôvody, prečo majú byť vrátené na Slovensko. Do Parížskej mierovej zmluvy sa požiadavky nedostali, zbor zanikol a vznikla Komisia pre prevádzanie článku 11 zmluvy s Maďarskom, ale po komunistickom prevrate sa požiadavky

utlmovali. Roku 1949 bol popísaný tzv. Štrbský protokol, iba 12 predmetov sa vrátilo a odstúpilo sa od nárokov. Roku 1955 bola vykonaná výmena matrík a o štyri roky neskôr vyslaná skupina na čele s Jurajom Žudelom do Budapešti. Prevzali vtedy aj fondy Abovsko-Turianska, Komárňanská župa a ďalšie, ktoré sa však na Slovensko dostali omylom.

Druhý blok prednášok zahájil Zoltán Hegedűs (Maďarský národný archív – Archív župy Győr-Moson-Sopron) príspevkom *o Kapitolách z histórie archívu Mošonskej župy v 18. – 20. storočí*. Pramene z činnosti župy zo stredoveku sa nezachovali, najstaršie pochádzajú až zo 17. storočia. Prvý zachovaný zoznam archívneho materiálu župy pochádza z roku 1768 a od roku 1831 bol konečne vymenovaný aj župný archívár. Počas druhej svetovej vojny bola časť materiálu župy poškodená a od roku 1950 je v štátnom vlastníctve. Miroslav Martinický (Štátny archív v Žiline) osvetlil *Scelenie a rozluku archívu Liptovsko-oravskej stolice (1785 – 1790)*. Roku 1785 po reforme Jozefa II. bol zlúčený aj archív Liptovskej a Oravskej stolice, ale o päť rokov neskôr rozdelený. Roku 1790 z Liptovského Mikuláša putovalo do Dolného Kubína 13 plne naložených vozov s archívnym materiálom. Do roku 1785 boli formálne správcami župných archívov podžupani, reálne notári a podnotári, príležitostne registrátori. Až po tereziánsko-jozefínskej reorganizácii vznikla funkcia župného archívára a norma č. 3152 z roku 1786 predpisovala aj spôsob vyhotovovania archívnych pomôcok, síce len pre súdne spisy, ale obsahuje aj vzor, ako zapisovať spisy do elenchu. *Dejiny archívu Gemerskej stolice* priblížila Monika Nagyová (Štátny archív v Banskej Bystrici). Archív tvorí 505 škatúľ a 109 kníh (100 bm) a je spracovaný (3 zväzky inventárov). Prvá zmienka o archíve Gemerskej župy pochádza z roku 1609, jeho časť bola o desať rokov neskôr zničená počas Betlenovho povstania a kongregačné zápisnice boli vedené od roku 1571. Zoznamy archívnych písomností sú zachované z roku 1786 aj 1857. O *Hnutí župných archívárov za spoločenské uznanie a zvýšenie plátov v rokoch 1903 – 1911* informoval Peter Keresteš (Štátny archív v Nitre). Ústrednou postavou tohto hnutia bol nitriansky archívár Ján Romhányi (pôvodne Roháč). Roku 1903 bol zvolený do ústredného výboru krajinského hnutia župných archívárov. Vypracovali memorandum a odovzdali ho ministerstvu vnútra, ale neboli úspešní v roku 1904, ani v roku 1911. Aj v tomto období sa zvyšoval podiel úradnej práce archívára, kým plat sa naopak znižoval.

Posledný blok prvého dňa konferencie začal prednáškou Ladislava Holečku (Štátny archív v Nitre) s názvom *Archív Tekovskej stolice do roku 1922*. Prvýkrát bol archív usporiadaný už v rokoch 1719 – 1725 Ladislavom Kazim a Františkom Jurkovičom. Roku 1781 vypracoval správu o stave archívu Tekovskej stolice Štefan Boronkai. L. Holečka postupne predstavil archívárov stolice od roku 1782 až do roku 1861 a stručne charakterizoval ich archívnu činnosť. Janka Schillerová (Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív) sa zamyslela nad *Vedecko-výskumnou činnosťou Ústredného bankého archívu pre Slovensko v období 1950 – 1958*. Dňa 30. marca 1950 bola vydaná zakladacia listina ústredného bankého archívu, pretože po obnovení banskej ťažby narastal záujem o banksko-historický výskum. V archíve zamestnali pracovníkov s jazykovými znalosťami, ale písomnosti posudzovali bankí technici. Tieto výskumné skupiny pracovali do roku 1959, potom nastali organizačné zmeny a vedecká práca v archíve sa stala neželateľnou. Štefan Hrivňák (Archív mesta Bratislavy) poslucháčom predstavil *trenčiansku pobočku Pôdohospodárskeho archívu*. Najprv vzniklo v Trenčíne archívne stredisko v marci 1950 a o dva roky neskôr sem bola presunutá krajská pobočka pre Žilinský kraj. Od počiatkov zápasila s personálnymi, priestorovými aj materiálnymi problémami. Koncom roka 1952 sa jej vedúcim stal Jozef Watzka, no nemal žiadnych zamestnancov. K jeho základným úlohám patrila záchrana archívnych fondov, ktoré vyhľadával v spádovej oblasti v kaštieloch a pod. Až do zániku pobočky v roku 1956 sa venoval aj vedeckému výskumu. Župné fondy z obdobia 1940 – 1945 a *ich sprístupňovanie na príklade Nitrianskej a Šarišsko-zemplínskej župy* hodnotil Milan Belej (Štátny archív v Nitre). Župy ako samosprávne jednotky boli obnovené zákonným článkom č. 190 z 25. apríla 1939 o vnútornej verejnej správe. Zanikli nariadením predsedníctva

Slovenskej národnej rady č. 26 zo 7. apríla 1945 a nariadením SNR z 29. augusta 1945. Štruktúra oddelení župného úradu sa stala základom pre neskoršie usporiadanie archívnych fondov.

Druhý deň ako prvá odznela prednáška Dalibora Státnika (Štátny okresný archív Mělník) o *Možnostiach, očakávaniach a problémoch jednotného archívnictva na príklade okresného archívu v Mělníku v rokoch 1954 – 1989*. Budovateľmi jednotného, už komunistického archívnictva v Česku boli prví absolventi archívnictva na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity a boli medzi nimi aj osobnosti ako Václav Vojtíšek či Josef Borovička. Mnoho archívnych fondov sa zachránilo, ale zvozy sa robili nedostatočne, mnohé sa nedobrovoľne dostali do archívov, napr. matriky. V 70. a 80. rokoch 20. storočia sa archívy aj materiálne dobudovali a dopracovali i metodiky odborného spracovania archívnych materiálov. *Genézu vzácných archívnych fondov popradského archívu* osvetlila Božena Malovcová (Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad). Poskytla prehľad o predchodcoch archívu, archívároch, najvýznamnejších fondoch – magistrátoch slobodného kráľovského mesta Kežmarok a ôsmich Poľsku zálohovaných mestečiek i o najvzácnejších jednotlivinách. *Komárňanský mestský archív v 18. a 19. storočí* bol predmetom bádania Lukáša Palugu (Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno). Prvé elenchy boli iba súpismi privilegiálnych listín, najstarší vytvoril Gabriel Laki, neskôr v roku 1829 aj Jozef Rauch. Z roku 1861 pochádza súpis archívnych záznamov, ktorý obsahuje aj zoznam materiálneho vybavenia archívu. V rokoch 1829 – 1921 pracovalo v mestskom archíve sedem archívárov, dokonca 80. rokoch 19. storočia boli zamestnaní dvaja archívári súčasne v Komárne.

Počas záverečného bloku prednášok ako prvá vystúpila Oľga Kvasnicová s referátom *Osudy okresných a mestských archívov v Nitrianskom kraji po roku 1945*. Už v roku 1945 bol vydaný obežník o archívoch, ktorého autor je neznámy, avšak musel to byť odborník, lebo je veľmi podrobný. Okresných archívárov mal na starosti krajský archív a v roku 1952 sa uskutočnil súpis archívnych fondov. Od 1. januára 1953 bolo v nitrianskom kraji zriadené v každom okrese aj miesto archívára, ale chýbali odborníci. Po reforme v roku 1960 ostalo v nitrianskom kraji len 6 okresov z pôvodných 16. Katarína Konečná (Pohronské múzeum v Novej Bani) zhromaždila poznatky o *Dejinách novobanského mestského archívu*. Čerpala z pozostalosti bývalého okresného archívára Ferdinanda Bočeka uloženej v Pohronskom múzeu a z pozostalosti Nédy Relkovič Davori, pracovníčky Krajského archívu v Budapešti, ktorá mala možnosť bádať v archíve na prelome 19. a 20. storočia. Jej osobný fond je prístupný v Knihnici Maďarskej akadémie vied v Budapešti. Zaujímavé materiály z rokov 1952 – 1960 sa nachádzajú aj v registratúrnom stredisku múzea, ktoré sa týkajú založenia a spravovania Okresného vlastivedného múzea, archívu a archívnej knižnice v Novej Bani. Potom sa uskutočnil workshop o pripravovanom *Biografickom slovníku slovenských archívárov*. Henrieta Žažová (Ústav dejín Trnavskej univerzity) a Štefan Hrivňák (Archív mesta Bratislavy) prezentovali obsah úvodnej vedeckej časti slovníka a elektronickú podobu heslára. Na záver ešte vystúpil bývalý dlhoročný vedúci a neskôr riaditeľ Štátneho archívu v Nitre Marián Róbert Zemene. Stručne pripomenul auditóriu víťazstvá a prehry archívu počas jeho pôsobenia.

Účastníci konferencie mali možnosť osobne si prehliadnúť výstavné priestory Regionálneho múzea v Mojmirovciach či diskutovať o nastolených témach i počas spoločenského večera. Organizátorom sa podarilo sústrediť odborníkov z domácich i zahraničných archívov, ktorí vystúpili s kvalitnými príspevkami z dejín archívnictva. Paradoxne dejiny slovenského archívnictva dodnes nie sú spracované. Z konferencie sa pripravuje zborník, ktorý sa túto „diery“ pokúsi aspoň čiastočne vykryť a v záujme ochrany a propagácie archívneho dedičstva zachovať silu ducha jeho strážcov. Už Ján Romhányi sa v roku 1908 vyjadril, že „úroveň národa sa posudzuje podľa toho, ako sa vie oceniť slávna minulosť jeho predkov“, a to aj v oblasti archívnictva.

Henrieta Žažová